

Ahogy lehet

A sajtó a tények és vélemények közzétételével a történetírás nélkülözhetetlen forrása, története a kultúrhistoria szerves része, működési rendje pedig híven tükrözi a mindenkori hatalmi viszonyokat. Murányi Gábor negyedszázada írja, szerkeszti hétről hétre a ma már jelentős múltú, három évtizede irányváltások nélküli, független szellemiségű lap, a *HVG* történeti, kulturális témájú cikkeit. Most *Huszonegyedik századi laphistóriák* alcímmel kötetbe gyűjtötte a harmincas évektől a nyolcvanas évek végéig tartó időszakról különböző helyeken megjelent sajtótörténeti írásait.

102

„Terveztem, hogy megírom első szellemi műhelyem, a *Magyar Nemzet* történetét. Terveztem, hogy összefoglalom az irányított sajtó történetét. [...] egyre nyilvánvalóbb lett számomra a befejezhetetlenség” – olvasható a kötet *Előhangjában*. De a közel ötven sajtótörténeti témájú dolgozatból álló könyv nem vizsgálja összeállítás az elképzelt és ezek szerint ideiglenesen vagy végleg félretett tervek alapján megírt monográfiák helyett. Az újságírás műfaja az alkalmi cikkek, ezúttal azonban az írások jelentős része kutatómunkára, archívumi anyaggyűjtésre, múltfeltáró interjúkra épül, tehát a megalapozás mélyebb, mint ami a napi, heti penzumoktól elvárható. Az egymástól függetlenül közreadott cikkek koherens tartalmú köteté álltak össze, amelynek történeteiből, portréiból a számos egyedi érdekesség mellett világosan kirajzolódik a

tárgyalt időszak egyik meghatározó vonása, a sajtó változó technikájú politikai irányítotttsága. Az újságírók helyzetét – nem számítva az ideig-óráig, esetleg életfogytiglan politikai vakságban szenvedőket vagy a hit nélkül szolgálva szegődőket – a korszakban pontosan jellemzi a kötet egyik legjobb írása, a sok tekintetben legendás Ruffy Péter-portré „hőse” által emlegetett kifejezés: *ahogy lehet* – mármint sajtószabadság hiányában megírni az igazságot, vagy legalább érzékeltetni a valóság és a propaganda közti szakadékot.

A cikkek szinte mindegyike a nem szabad sajtóról szól, de a viszonyok hol közvetlenül tárgyai a munkáknak, hol csak egy történet jól kivethető hátterét adják. A mai olvasót érzelmileg már nem érintő, tárgyilagosan „elmesélt” történetek, az utókor számára derűs bornírtságok és az évtizedek múlásával is megrendítő sorsok egyaránt találhatók a dolgozatok témái között.

Murányi az írásokat négy csoportban tárja az olvasó elé. Az első egység közös nevezője és címe is a *Hódolat*, mármint egy politikai vezető előtt. A vezérekről szóló újult megemlékezések a politikailag leigázott sajtó és kultúra, a tekintélyelvű vagy diktatórikus rendszerek jellegzetes termékei. Horthy kormányzásának 20. évfordulója, Sztálin 70. születésnapja, halálának sajtótükre és Rákosi 60. születésnapja így került közös fedél alá.

A második rész *Lapok, esetek* cím alatt túlnyomórészt sajtótörténe-

ti sztorikat gyűjt össze, de a néha majdnem anekdotikus történetek együtt, egymást erősítve jogosan viselik a *Hatalom és sajtó* alcímet. A sorozat a *Színházi Élet* 1932-es esetével indul, amikor egy kirakateskűvő rétegeit tárja fel Murányi, benne a Sternből Székely Erzsébetté „varázsolt” menyasszonnyal és az utótörténettel, amelyből kitűnik, 1944-ben a Duna-parton Wallenberg mentette meg az alig több mint tíz évvel korábban kirakatba állított házaspárt. Van némi távoli rokonság e történet és egy másik, a Ruffy Péter-portréban a könyv végén olvasható között, amennyiben a politikai hatalom ízléséhez igazodó, felmutatni kívánt világ és az utólag feltárt valóság együtt igazán leleplező. A neves újságíró forgatókönyvéből született, 1960-as, filmballadának nevezett, mímelt dokumentumfilm középpontjában egy nyolcvanéves, egyedül küszködő gazdálkodó életének bemutatása állt, ahol a háttérben felfelillantak a téeszrendszer előnyei. Az ügyes propaganda mellett a film valódi értékének tetsző eleméről, az idős parasztember életének dokumentálásáról azonban tudható: egy tehetséges amatőr téesztaggal játszották el az egyénileg gazdálkodó megírt szerepét...

Az esetek között találhatunk a mai olvasónak sok tekintetben ismerősnek mondható történetet a Gömböskorszakból, a kormánypárti lapok 1936-os összevonásáról, egy másikat a majd a *Magyar Nemzetet* alapító Pető Sándor addigi lapja, a konzervatív, legitimista *Magyarság* 1938-as szélsőjobbos lenyúlásáról, vagy az Andrassy úti sajtószékház Sajtókamarának való 1941-es „átadásáról”. Még sok évtized után is háttörzon-

gató az 1944-es, Sztójay-kormány idejét idéző sajtószemle, amelyben egyebek között arról nyilatkozik Endre államtitkár, hogy miközben a hatóságok „szigor és erély mellett, gyűlölködés nélkül, keresztényi lélekkel” végzik kötelességüket, a zsidótörvények és a gettósítás hatálya alá tartozók nem tudják megérteni, hogy velük szemben csak a magyarság érdekeit védelmek, önvédelmi intézkedéseket hajtanak végre, így „igen alaposan próbára teszik” az eljárók türelmét.

Ma már inkább szórakoztató, de a kor légkörének felidézésére is alkalmas az 1970-es évek igazoló jelentéseiből készült összeállítás, miként az őshekkelésnek nevezett történet is, amikor egy parodizáló álhír közzététele miatt fél évet csúszott a *Kortárs* című folyóirat 1957-es indítása. Mások mellett ebben a blokkban olvasható az 1956 utáni emigráns sajtó helyzetét is jelző néhány írás, az egyik a rendszerváltáskor, 33 év után megszűnt *Irodalmi Újságról*, illetve a kilencvenes évek elején megjelent faksimile kiadásáról, egy másik a jóval korábban „hazaszédített” *Látóhatár* elhalásának történetéről, egy további *Mesterkém vagy Hány János?* címmel a már talán eleve beszervezett disszidens, a maga korábbi státuszáról mindenfélét hazudozó, de részben már egykor is lelepleződő Szabó Miklós nevű ügynök emigrációból való hazatérése propagandaértékűnek remélt ügyéről.

Murányi Gábor 1991-ig, a lap politikai profiljának átalakításáig, tizenhat évig dolgozott a *Magyar Nemzet*nél, és mint a fentebb idézetekből is kitűnik, tervezte, hogy megírja egykori újságja történetét. Így nem meglepő, hogy a kötet írása-

inak jelentős része a *Magyar Nemzet* múltjához kapcsolódik. Már a *Lapok, esetek* című rész két dolgozata is „magyarnemzetes”, az egyik az 1982-es főszerkesztőváltás bemutatása, a másik Illyés Gyula temetésének sajtóterve. *De Volt egyszer...* címmel egy egész blokk szintén e lap történetének különböző epizódjairól szól, sőt az *Elődök és a Portrék* cím alatt közölt írások nagyobb része is.

Csak felsorolásszerűen említve néhány cikk témáját: a *Magyar Nemzet* alapító főszerkesztő, Pethő Sándor 1940-es lemondásának háttere; egy ismeretlen Szekfű Gyula-levél mint a lap 1943-as újabb főszerkesztőváltásának adaléka (ekkor lett Hegedűs Gyula után, ugyancsak meglehetősen rövid időre, Barankovics István a főszerkesztő); az áthallásos, a meghonosodott kifejezéssel a sorok közötti olvasásra számító újságírás a háború alatti *Magyar Nemzetben*; egy áttekintés az újságot irányítani, jobb esetekben befolyásolni szándékozó politikai nyomás különböző időszakairól (ez az írás az egyetlen, amely átnyúlik a rendszerváltás utáni korszakba is); egy per 1957-es előkészületei az egyébként a *Szabad Népnél* sokkal óvatosabb, ellenforradalminak nevezett 1956-os *Magyar Nemzet*, illetve persze újságírói ellen.

Több írás foglalkozik a *Magyar Nemzet* nagy visszhangot kiváltó publikációinak hátterével. Önmagában is, de a még említendő olvasói levelek miatt is érdekes Ember Mária 1956-os, az úgynevezett Sántha-ügyről szóló cikkének története. A szerző neve alapján Seress [Gábor]-ügynek nevezett, 1972-es eset egyik sajátossága, hogy a laptárs, persze az állampárt lapjaként a hierarchiában

felettes *Népszabadság* mutatott rá a *Nemzet* tévelygésére, ugyanakkor a büntetés az ötvenes évekhez képest minden vegzatúra ellenére már szolidnak volt nevezhető. Az *Esszék és sasszék* című, Illyés Gyula 1978 és 1981 közötti karácsonyi cikkeinek körülményeiről szóló dolgozattól kitűnik egyebek között a cenzúra technikája, nevezetesen, hogy írásai ügyében a koszorús költő nem került közvetlen kapcsolatba a publikációt jóváhagyó Aczél Györggyel, a filter a főszerkesztő Pethő Tibor volt, aki szerkesztői javaslatként adta tovább a felülről kapott szempontokat, amit persze nyilván Illyés is pontosan átlátott – vö. *ahogy lehet*. Több elemében ismert, mert már a rendszerváltás közvetlen előzményeihez tartozik Pozsgay Imre 1987. novemberi interjújának ügye, amelynek szövegébe beágyazva jelent meg a lakitelki találkozó nyilatkozata.

Az olvasói levél sajátos járuléka az újságírásnak. Murányi könyvében két ügyben kerül középpontba ez a műfaj. Az egykori főszerkesztő hagyatékában maradt fenn az 1942-es újvidéki vérengzésre reflektáló, a garázdálkodás által közvetlenül nem érintett helyi keresztény magyarok megrendülését tükröző két, teljes terjedelmében közölt levél. Egykoron fel sem merült, hogy ezek közzétehetőek lennének, vagy hogy egy újságíró a helyszínen vizsgálja a beszámolók megalapozottságát, sőt az egyik levél írója maga zárta a sorait azzal: „Átolvasás után kérem az írást megsemmisíteni!” A másik olvasóilevél-ügy az említett Ember Mária-íráshoz kapcsolódik. Ez, illetve az ebben tárgyalt történet annak idején nagy figyelmet kapott, a rendszerváltás után pedig a Rákosi-

korszak tipikus eseteként részleteiben is ismertté vált. Az 1956-os olvasói leveleket Murányi az újságírás etikai összefüggéseként tárgyalja. Örök vád, hogy az újságírót az ügyeket „hordozó” emberek csak addig érdeklik, ameddig a megfelelő írást nem publikálják. Valódi morális kérdés, hogy meddig terjed a sajtómunkás kötelezettsége, felelőssége; az adott esetben indokolt lett volna-e a meghurcolt idegsebész ügyének feltárása után az orvosi tudására számító, kapcsolatot kereső olvasók segítése is?

Külön csoportot alkotnak a kötetben a sajtó, elsősorban a *Magyar Nemzet* történetében fontos szerepet játszó személyekről szóló írások, ide sorolva azokat is, amelyek csak mintegy mellékesen rajzolják meg valakinek a karakterét. Az olvasó így sok mindent megtudhat az 1945 utáni időszak két jellegzetes főszerkesztőjéről, Mihályfi Ernőről és Pethő Tiborról, a számos pártagnál megbízhatóbban szolgáló, a rendszert működtető pártonkívüliekről,

akik magukat önmaguk előtt talán az *ahogy lehet*-tel mentették. Az arcképek között van, amelyik a *Magyar Nemzet*ben a negyvenes évek első felében álnéven írókat mutatja be; van, amelyik a szerző mesterének tekintett Ember Máriáról ad, vállaltan, torzó képet; olvasható egy portré a zaklatott életű Zsolt Ágnesről; a konoknak nevezett, nagyra tartott Méray Tiborról; egy a szintén tisztelt Vásárhelyi Miklósról; egy a mára jószerezivel elfeledett Csátár Imréről és egy a szerző által az igényes riport mesterének tekintett, tisztelt, de kritikusan szemlélt Ruffy Péterről.

A magyar nyomtatott sajtó utolsó harminc éve, ezen belül a *Magyar Nemzet* sorsa sem volt éppen kalandmentes. Egyszer talán majd erről a korszakról is olvashatunk a mostaniakhoz hasonló írásokat egybegyűjtő kötetet.

105

Murányi Gábor: A sajtó szövedéke. Huszadik századi laphistóriák. Pécs, 2018, Kronosz Kiadó. 406 oldal, 4350 forint.

Nemere Réka: Híd